

GAZÂLÎ'NİN MEKKE'DEN İSTANBUL'A YOLLADIĞI MEKTUP ve ONA YAZILAN CEVAPLAR

GÜNAY KUT (ALPAY)

Geçen yazki çalışmalarım sırasında Nuruosmaniye Kütüphanesinde 4968 numaralı yazma mecmuayı karıştırırken bir mektupla karşılaştım. Mektup *Şüret-i Mektüb-ı Birâder-i Divâne* adını taşıyordu.

Deli Birâder ve Gazâlî (1466–1535) adıyla anılan ve asıl adı Mehmet olan bu mektubun sahibi 16. yüzyılda ikinci derecede bir şair sayılmasına rağmen, çevresi bakımından ve şiirlerindeki, özellikle kıt'alarındaki içtenlik yönünden oldukça ilgi çekici bir şairdir. Âşık Çelebi'de onun kıt'aları için şu kaydı görürüz: “*Ol 'aşırda Şeyhî'nüñ Hüsrev ü Şîrinine, Hamdî'nüñ Yūsuf u Zelîhâsına, Necâtî'nüñ Divânına, Mesîhî'nüñ Şehr-engizine, Deli Birâder'üñ Kıt'alarına, Sâ-gari'nüñ hezeline, bunuñ (Refîki) terci'-i bendine nazîre olmaya*”.¹

Hayatı hakkında, yerli ve yabancı hemen her kaynakta geniş bilgiye raslanır². Bunların içinde son olarak Sayın Orhan Şaik Gökyay en etraflı bilgiyi Âşık Çelebi'den bugünkü dile çevirerek vermiştir³. Bu nedenle ben burada tekrar hayatı üzerinde durmaktansa, doğrudan doğruya Gazâlî'nin mektubundan ve ona yazılan cevaplardan söz etmeyi uygun gördüm.

Adı geçen Mecmuada, Deli Birâder'in mensur olarak başlayıp sonra manzum devam eden mektubundan başka, üç mektup daha vardır ki bu mektuplar

¹ Âşık Çelebi, *Meşâî'ri'ş-Şu'arâ*, yayımlayan, G. M. Meredith-Owens. London, 1971, 238b.

² Taşköprizade, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye*, İstanbul, 1269, s. 471–73; Ayvansaraylı Hüseyin, *Hadikatü'l-Cevâmi*, İstanbul, 1281, c. II, s. 115; İsmail Belîğ, *Güldeste-i Belîğ*, Bursa, 1287, s. 496; Latîfi, *Tezkire*, İstanbul, 1314, s. 252; Sehî, *Heşt Behîşt*, İstanbul, 1325, s. 87; Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, c. II, s. 348; Güstav Flügel, *Die Arabischen Persischen und Türkischen Handschriften*, Wien, c. I, s. 426; E. J. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, London, 1965, c.III, s.36; M.Fuat Köprülü, “Deli Birader”, *Yeni Mecmua*, c. I, sayı, 14, (T.Evvel 1917), s. 285–88; M. Fuat Köprülü, “Gazâlî”, *IA*, c. IV, s. 728–29; Theodor Menzel, “Ghazali”, *EI*, c. II, s. 149; Günay Alpay, “Ghazali”, *EI*, yeni bas. c. II, s. 1042–1043.

³ Orhan Şaik Gökyay, “Gazali, (Deli Birader)”, *Türk Dili*, c. XXI, sayı 222, (Mart 1970), s. 449–60. ve c. XXII, sayı 223, (Nisan 1970), s. 18–31.

Deli Birâder'in mektubuna yazılan cevaplardır. Gazâlî'nin böyle bir mektubunun varlığını ilk kez yine Âşık Çelebi'den öğreniriz⁴. Zaten Âşık Çelebi, Gazâlî'ye ve onun çevresindeki kişilere tezkiresinde oldukça geniş yer vermiştir. İkinci kez bu mektuptan bahseden M. Fuat Köprülü'dür.⁵ Gazâlî'nin mektubuna yazılan cevaplar, sırası ile Zâtî⁶ (1471 /2–1546) Rûmî ve Kâtip Câfer Çelebi tarafından kaleme alınmıştır.

Mektuplar 4968 numaralı mecmuanın 91a yüzünden başlayarak 100b'ye kadar sürer. Gazâlî'nin mektubu 91a–93b arasında olup, elimizdeki metinde sadece 73 beyit vardır. Oysa Âşık Çelebi, *Hüdâyî* (Okçuzade)'den bahsederken Gazâlî'nin mektubundan şu beyti verir:

Kaşı yayma olduğum kurbân
Okçuoğlu o gamze-kâr eyü mi⁷

elimizdeki metinde bu beyit olmadığına göre, belki mektubun aslında, bundan başka beyitler de olabileceği sonucuna varırız. Ne var ki şimdilik bulduğumuz kadarıyla yetinmek zorundayız. Ancak, A. Gölpınarlı, Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları c. II, s. 366 Mecmua cilt 601'de Deli Birâder'e ait bir mektup süretinden bahsediliyor. Bu mektubun yayınladığımız mektup olması ihtimali oldukça kuvvetlidir. Ayrıca, Konya Koyunoğlu Müzesindeki bir mecmua içinde bu mektubun bütünü olmamakla birlikte bir kısmı vardır.

Zâtî'nin Gazâlî'ye yazdığı cevap, Mecmuanın 94a yüzünden *Cevâb-nâme-i Zâtî el-merhûm* adı ile başlayarak 95b'nin sonuna kadar devam eder. Elimizdeki metinde mensur bir girişle 50 beyitlik manzum bir parça vardır. 96a'dan başlayarak *Cevâb-nâme-i Rûmî be Mektüb-ı Birâder Efendi* adı ile 97b'ye dek Rûmî'nin mektubu yer alır. Bu mektup da yine mensur başlar ve 57 beyti kapsar. Bundan sonra mecmuada Kütahyalı Firâkî'nin İstanbul'dan, doğum yeri olan Kütahya'ya Gazâlî'yi örnek alarak *eyü mi* redifi ile yazmış olduğu mektup su-

⁴ Âşık Çelebi, *göst. yer.* 296 a.; Orhan Şaik Gökay, *göst. yer.* sayı 223, s. 23.

⁵ Gazâlî, *İA.* c. IV, s. 728–29.

⁶ Zâtî'nin Deli Birâder'e yazdığı mektuptan, Mehmet Çavuşoğlu, "Zâtî'nin Letâyifi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. 18, (1970) s. 25. adlı yazısında bahseder. Bu metni Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü 443 numaralı "Zâtî Külliyyatı"nda gördüğünü söyleyerek ayrıca bu metni yayınlayacağını da ekler. Çavuşoğlu'nun bulunduğu nüsha, benim söz konusu ettiğim nüshadan ayrı bir nüshadır ve üzerinde çalıştığım mektuplar mecmuada bir bütün olarak verilmiştir. Bu bakımdan burada Zâtî'nin cevabını da yayınlamak yerinde olur sanırım. *göst. yer.*

⁷ Âşık Çelebi, *göst. yer.*, 265b.

reti ile karşılaşırız. Konumuzdan uzak olduğu gerekçesiyle Firâkî'nin bu mektubunu burada yayınlamıyorum. Firâkî'nin mektubunu atladıktan sonra 99a'da Kâtip Câfer Çelebi'nin mektubu gelir; 99a'dan 100b'nin ortalarına kadar devam eder. Yine mensur bir girişten sonra 44 beyitte biter.

Gazâlî'nin mektubuna mensur olarak başladığını belirtmiştik. Bu kısımda Gazâlî Mekke'deki hayatından, orada neler yaptığından ve İstanbul'daki dostlarına duyduğu özlemden söz eder. Gerçekten büyük bir içtenlikle yazılan bu mektupta Gazâlî, dostlardan uzak olmanın verdiği acı yanında, düşmanlardan uzak olmanın ferahlığını duyduğunu da söylemekten çekinmez⁸.

Gazâlî'nin mektubundan ve hayatının akışından anladığımıza göre, kendisi Mekke'de bir dost çevresi bulmuş ve hayatını ona göre düzenlemiştir. Yine mektubundan çıkardığımız sonuca göre Gazâlî, geçirmiş olduğu acı tecrübelerden sonra, artık İstanbul'a dönmek niyetinde değildir. Gazâlî'nin mektubunda ve yazılan cevaplarda o devir şair ve kişilerinin ad ve karakterleri verilir. Bu arada kimliklerini bulabildiğimiz kişiler hakkında bilgi vermeğe çalıştık. Bulamadıklarımızı ise, olduğu gibi bırakmayı uygun gördük. Metinde anlamı çözülemeyen kimi sözleri araştırmacılara sunmak için bu mektuplardan bazısının fotokopileri ek olarak verilmiştir. Açık saçık sözcüklerde ise yalnız o sözcüğün baş harfi verilmiş diğer harfleri nokta ile gösterilmiştir.

(91a) Şüret-i Mektüb-ı Birâder-i Dîvâne

غيب تجديد مراسم الاخلاص و اثر تمهيد قواعد الاختصاص انهاء مخلص بي ریا⁹ oldur ki

eger bu muhibb-i devlet-ıh'âh kıbelinden şemme istifsâr-ı hâl-i hâtır helecân eylerse ma'lûm ola ki şimdiki hâlde şahn-ı şihhatde olup du'â-yı devâm-ı devlete meşgûlüz. Hemân murâd-ı külli müşâhede-i dîzâr-ı ferhûnde-âşârûnuzdur, İnşâallâh müyesser ola. Eger bâkî ahvâlden tefahhuş olunursa Mekke-i şerife kırbında *Birke-i Mâcid* dimekle ma'rif maħalde iki yüz altuna bir ğarrâ büstân aldum ki içinde degirmen yürüdü suyu akar. Hudânuñ şinâyetiyle anda daħı bir zîbâ mescid binâ idüp Beşiktaşdağı gibi degül daħı ra'na olupdur. Hâssuñ ve 'âmuñ belki cümle-i enâmuñ maqbûl ola. Mescid-i mezbûr¹⁰ dimişlerdür. Ümîz-vâram ki şindallah daħı

⁸ Âşık Çelebi, *göst. yer.*, 296a krş. metin 91b.

⁹ Dostluk için gereken merasimi yeniledikten ve bağlılık kurallarını pekiştirdikten sonra gerçek dostun amacı şudur ki:

¹⁰ Müminlerin güzel gördüğü, Allah'ın indinde de güzeldir.

maḳbūl ola. Mescid-i mezbūr ma‘mūr olduḳda işbu bir iki beyit tārīḥ düşdi. Nazar-ı şerīfūñüz müte‘allik ola:

تاریخ بناء مسجد

قد بنى العبد مسجداً لله
حامداً شاكراً على نعمائه

قال وقت التمام تاريخاً
مسجد خالصاً لوجه الله ¹¹

تاریخ فارسی

بتوفیق الاهی این بنارا
بنا کردم درین بالای دکه

بنام حضرت سلطان سلیمان
زدم مانند زر بر سنک سکه

بکفتم بهر او تاریخ بادا
تفرج گاه بی مانند مکه ¹²

Maḳām-ı mezkūruñ leṭāfet-i hevāsı ve ṭerāvet-i māsi ol mertebe degüldür ki tahrīre ve taḳrīre ḳābil ola [91b]. Ammā ba‘zı meḥāsini ḥāmīl-i varaḳa-i du‘ā, mefḥar-ı erbāb-ı kerem, bezīl-i Ka‘be-i ḥarem Velī Çelebi Efendi muḥibbūñüzden istiḥbār oluna ki anlar küdürāt-ı ālām-ı rüzgārı def‘ itmek içün bir def‘a ḳadem-reñce ḳılımlar ol cāy-ı, şafā-baḥşa. Anlara daḫı rüzgār-ı ḡaddārda vāḳi‘ olan ḡadr ma‘lūmuñuzdur. Mütevaḳḳı‘dur ki şeref-i mülāḳatuñuzla müşerref olıcaḳ şān-ı şerīfe lāyık eltāfi zuhūra getürüp berāt-ı sādelerini Efendi Ḥazretlerine ḫātır-nişān idesüz. Ve bu faḳır ḫaḳḳında olan iḥsānāt-ı mev‘üdeye vefā idüp irsāl-i vazīfede sa‘y-i cemilūñüz dirīḡ buyurmyasız. Ve bizüm ṭālib-i ‘ilm dervīş bendeñüzi daḫı bir miḳdār şurre ile mesrūrü’l-ḫātır idesiz. Ve bu faḳirūñüzi diyār-ı ḡurbetde ḡarīp-sitmeyüp her-gāḫ mektüb-ı sa‘ādet-mehcüb irsāl itmekde ebvāb-ı luṭfuñuzı

¹¹ Kul, Allah’ın nimetlerini hamd ü şükr ederek Allah için bir mescit bina etti. Onun bitişinde tarih dedi: Allah için güzel bir mescit (939 h. = 1532/33).

¹² Allah’ın yardımı ile bubınayı yüksek bir set üzerinde yaptım. Hazret-i Sultan Süleyman adına taş üzerine altın gibi bir sikke vurdum. Onun için tarih dedim: Mekke’nin emsalsiz gezinti yeri olsun (939 h. = 1532/33).

meftûh tutasız. Billâhi'l-‘azîm egerçi bu diyârda kemâl derecede huzûrumuz ve nihâyet mertebede surûrumuz vardır, lâkin müfârahat-ı ahhâb. dan eşedd-i ‘azâb ile ma‘zûbuz. Ammâ meserret-i mübâ‘ede-i a‘dâyile bir miqdâr mütesellî buluruz. Beyt:

Şanmañuz kim diyâr-ı ğurbetde
Kişi mesrûr olup şafâ sürmez

Dür olur gerçi kim ahibbâdan
Hele a‘dâ yüzün dağı görmez

Bi'l-cümle diyâr-ı Rûmdan istimâ‘-ı ahhâra şol mertebede iştîyâk vardır ki nesîm-i şimâlîüñ ol taraftan gelmesi ihtimâlin virüp hubûb eyledükçe ol dil-i şeydâma divânelik târi olup bi-ihtiyâr zebânuma şu maķûle kelimât câri olur.

(92a) Kaşîde-i Birâder Efendi

Şağ esen misin ey nesîm-i şimâl
Nedür ahhâl-i rûzgâr eyü mi

Şöyle beñzer ki Rûmdan geldüñ
Nice billâhi ol diyâr eyü mi

Eyledüñ hõd güzer Stanbûldan
Şehr-i ma‘mûr u şehriyâr eyü mi

Menba‘-ı ‘adl u ma‘den-i ihsân
Şâhib-i şâh-ı kâm-kâr eyü mi¹³

Kethudâ-yı ‘asâkir-i manşûr
Mîr-i İskender-i‘tibâr eyü mi¹⁴

Vüzerâ vü dağı ağa begler
Der-i devletde kim ki var eyü mi

Muhyi-i dîn¹⁵ ü şer‘ efendiyle
Kâdiri-i¹⁶ pür-iķtidâr eyü mi

¹³ Bu beyitte Kanunî Sultan Süleyman kasediliyor.

¹⁴ Kanunî'nin vezirlerinden makbul ve maktul İbrahim Paşa (ölm. 942 = 1536).

¹⁵ Muhyiddin Mehmet el-Fenari; Mevlânâ soyundandır. Öğrenimini tamamladıktan sonra Bursa medreselerine müderris oldu. Edirne, İstanbul kadîhklarında bulunduktan sonra Anadolu kadiaskeri oldu. 15 yıl bu görevde kaldı. 948 h. de şeyhülislâm oldu (ölm. 954 = 1548). Eyüp camii mihrabı önünde gömülüdür; bk. *İlmiye Salnamesi*. İstanbul 1334, s. 367-368.

¹⁶ Şeyhülislâm Hamitli Abdülkadir Çelebi Efendi (ölm. 955/1548). Fazla bilgi için bk. *İlmiye Salnamesi*. s. 364; Âşık Çelebi, *göst. yer.* 222 b onun İsparta Çelebisi diye şöhret bulduğunu ve adının Abdülkadir olmasından dolayı Kadiri diye anıldığını kaydeder.

Ma'den-i 'ilm ü kân fazl u kemâl
 Müftî-i kâmilü'l-'ayâr¹⁷ eyü mi
 Hâkim-i şeh'r Sa'dî-i Es'ad¹⁸
 Şöhre-i şeh'r-i pür-iştihâr eyü mi
 Şimdi Şahn-ı Şemâniyede¹⁹ olan
 Yeni yetişme monlalar eyü mi
 Haşşeten yeñi monlalar içre
 Merdek-i Fâzıl-ı Fenâr eyü mi
 Baş açık yügrügi Şemâniyenüñ
 Baba İshâk-ı²⁰ ihtiyâr eyü mi
 Dağı kim varise ahibbâdan
 Ger şîgar u eger kibâr eyü mi
 Kethüdâ-yı vezîr-i a'zam olan
 Çeşte Bâlî-i²¹ nâm-dâr eyü mi
 Kardan arslan o gölgesi gökçek
 Nice ağa-yı mîr-şîkâr eyü mi
 Mîr Ca'fer birâderi o Hüseyin
 Mîr-i zer-dâr u zer-nişâr eyü mi
 Bî-ķarâr idi hayli Efşâncı²²
 Şimdi ahvâli ber-ķarâr eyü mi

¹⁷ Şeyhülislâm Kemalpaşazade Ahmet Şemsettin Efendi (ölm. 940 = 1533). Mezarı Edirnekapı dışında, Boğaz köprüsü ve çevre yolları dolayısıyla yıkılan Emir Buhârî tekkesi ve Halebî haziresi yakınındadır.

¹⁸ Şeyhülislâm Sâdi Sadullah Çelebi, (ölm. 945 = 1538). İstanbul'da 2 yıl kadılık, sonra 5 yıl da müftülük yapmıştır. Eyüp'te gömülüdür. *İlmiye Salnamesi*, s. 355.

¹⁹ Sahn-i Semaniye için bak. Semavi Eyice, *İA*, c. V, s. 1214 ve Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1939, c. I, s. 83.

²⁰ Helvacı güzeli diye anılan Emir Hüseyin Helvayî'nin hayranlarından birisidir, şiir ve edebiyatla hiç bir ilgisi yoktur; bk. Âşık Çelebi, *göst. yer.*, 88 b.

²¹ Metinde İbrahim Paşa'nın kethüdası olduğu açıkça belirtiliyor. Ayrıca bk. Orhan Şaik Gökyay, *göst. yer.*, s. 20.

²² Âşık Çelebi, *göst. yer.*, 160 b.'de Efşancı'yı uzun uzun anlatır. Elimizdeki metinden anladığımıza göre Efşancı, Kara Bahzade ve Gazâlî ile çok iyi arkadaştır. Asıl adı Mehmet'tir. İbrahim Paşa tarafından kendisine Sultan Mehmet tevliyeti verilmiştir. Yazı sanatında ustadır. Efşancı-Bahçesi diye anılan bir de bahçesi vardır.

- Oğlı Husrev kıızı 'Alî Bâli²³
 Kulu Pervîz kospodar²⁴ eyü mi
- (92b) Murtażâ-zâde²⁵ mîr-i mülket-i Necd
 Ol büyük bařlı tâc-dâr eyü mi
 Yedegince imâmı ađanuñ
 Bindügi esb-i râh-vâr eyü mi
 Hıtebâ içre enkerü'l-ařvât
 Ağa hâcesi ol hımâr eyü mi
- Paşa-zâde mu'idi Bengî Kâsım²⁶
 Nice hâli o berř-h'vâr eyü mi
- Mü'min ođlı diyen o tiryâki
 Yâ Emâni-i²⁷ zehr-mâr eyü mi
- Bîni-zâde²⁸ hazîne yazıcısı
 Şâhibü'l-'izz ve'l-vaķâr eyü mi
- Der-i devletde emîn-i matbađ olan
 Kâtib-i cinn çehre-dâr eyü mi
- Yâdigârı Buđurcu Ya'ķûbuñ
 Yanlarında ķalaķlu²⁹ mantâr eyü mi
- Altun adın baķır iden gümüřüñ
 Ya'ni kuyumcu Yâdigâr eyü mi
- H'âcenüñ vaż'ı ile ırlaması
 Yazduğı haţ'ı âb-dâr eyü mi
- Ya aña yâr hem-nefesi olan
 Ca'fer-i lâğar u nizâr eyü mi

²³ Devrin dilberlerindendir, bk. Ali Nihat Tarlan, *Zati Divanı*, İstanbul, 1970, s. 492.

²⁴ Slavca "efendi" demektir.

²⁵ Hâşimî seyyitlerinden bir emir. Âşık Çelebi, *göst. yer.*, 224b.

²⁶ Mısra zihafıdır.

²⁷ İstanbulludur, İbrahim Paşa devri hazine kâtiplerindendir. Selânik'te (999 = 1590) ölmüştür. Âşık Çelebi, *göst. yer.*, 46a.

²⁸ Binizade Mehmet Çelebi, (ölm. 947 = 1540) hazine kâtiplerinden olup, çeşitli yerlerde defterdârlık etmiştir. Âşık Çelebi *göst. yer.*, 166b.; Gelibolulu Âli, (İbnül Emin M. Kemâl yay.) *Menâkıb-ı Hünerverân*, İstanbul, 1926, s. 62.

²⁹ Evliya Çelebi *kalakı* erkeklik âletine sıfat olarak kullanmıştır; bk. *Seyahat-name*, İstanbul Üniversitesi Kitaphığı, T. Y. No: 3234, y. 372.

‘Acemâne türki ırlayıcı
 اربانالیجه (?) tatar eyü mi

Yeler oñmaz yedügi hem siñmez.
 Bādī-i serv-i bī-ķarār eyü mi

Başçı İbrāhīmün³⁰ müderrisi ol
 Bügrüce bekrice bekār³¹ eyü mi

İķhguñ³² sıklıgını dindürici
 Şeh ķuli-i³³ kemeñçe-dār eyü mi

Çeke düzenle ‘ūd veş kirişin
 Mirek -i³⁴ pür-uşül-kār eyü mi

Eñsesinden dehānı bellü olan
 Muhtesib Kōsķa nā-bekār eyü mi

(93a) Kāra Bālī ođlı³⁵ ķurva³⁶ ķarınuñ

Aķ kıızı Rahmi -i³⁷ nigār eyü mi

Nice Şūrīde Aķmed³⁸ anuñ hem

Kör Hālīli³⁹ o dil-fikār eyü mi

³⁰ *Defter-i Müsveddedât, İn‘âmât ve Tasaddukat ve Teşrifât ve İrsaliyat ve Gayruhu Vacib.* Sene ihdâ aşere ve tis‘a mie 911, Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları No. 071, v. 228’de. Bursa’da bir cami, bir de hamamı vardır. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Mimarisi*, İstanbul, 1953, s. 225; İstanbul’da mevcut bazı medrese isimleri arasında Başçı İbrahim Medresesi de geçmektedir. (Bu kaynağı bana bildirmek lutfunda bulunan sayın Şinasi Akbotu’ya teşekkür ederim.)

³¹ Eğribüğü, sarhoş ve işsiz.

³² Kemeñçeye benzer, tiz sesli eski bir Türk yaylı sazı. Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, İstanbul, 1969, c. I, s. 279; M. Ragıb Gazimihal, *Asya ve Anadolu Kaynaklarında İkliğ.* Ankara, 1958.

³³ İran’dan gelen meşhur bir kemeñçeci. *Âşık Çelebi*, göst. yer., 212b.

³⁴ Şair İspartalı Mirek (ölm. 967=1559-60?). Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul, 1315. c. IV, s. 529.

³⁵ *Âşık Çelebi*’de (199b-200a) Kara Balizade diye geçer (ölm. 944=1537). Safa ehlerinden olup, görevi mukataacılık idi.

³⁶ Orospu.

³⁷ Nakkaş Balioglu demekle şöhet bulmuştur (ölm. 975=1567). Bursalı olan Rahmi’nin *Divanı ve Şah u Geda* adlı bir mesnevisi vardır. Sehi, *Tezkire*. İstanbul, 1325, s. 129; *Sicill-i Osmani*, c. II, s. 375.

³⁸ Bursalı Muhasebeci Ahmet Çelebi. Divan kâtiplerindendir. Not 39’daki Halili’nin yakın arkadaşıdır. *Âşık Çelebi*, göst. yer., 268b.

³⁹ Bursa’lı Halil-i Zerd. *Âşık Çelebi*, göst. yer., 268b-269b.

Gonca lebler gülüp açılmadı mı
Serv-şadlerle her kenâr eyü mi

Şul oğullarınun nedür hâli
Cümleten ol orospular eyü mi

Şu'arâ haylinün Hayâlî⁴⁰ nâm
Hîzek ü şüh u şive-kâr eyü mi

Bahr-i 'irfânda dür için talan
'Arifî-i⁴¹ şadef-şikâr eyü mi

Ol şalender didükleri Abdâl
Nicedür ol şoffa şî'âr eyü mi

Güyegüsi dahı Hasan Bâlî
Hoşça mîdur o hüsün-dâr eyü mi

Bulduğı her zevâtı söyleyici
Deli Bâlî diyen murdâr eyü mi

Bengi oğı Kazıklı Voyvodanın
Şul ol nâzenin nigâr eyü mi

Göze göstermeyen kimseyi hiç
Ol Helâki⁴² gamze-kâr eyü mi

Alaca⁴³ s...k...m Başîri⁴⁴ koca
Şarısı şara Nev-bahâr eyü mi

⁴⁰ Adı, Mehmet, lâkabi Bekâr Memî'dir (ölm. 964=1558). Edebiyatta Hayali Bey diye anılır. Ali Nihat Tarlan yay. *Hayalî Bey Divanı*, İstanbul, 1945, s. VII.

⁴¹ İstanbullu olan Arifi (ölm. 959=1551-52)'nin asıl adı Hüseyin Çelebi'dir. Kapıkulu iken İbrahim Paşa'ya sunduğı kaside ile Anadolu ahkâm tezkireciliğine atanmış fakat defterdar Mahmut Çelebi ile geçinemediğı için azledilmiştir. Bu olaydan sonra malını mülkünü satarak Mısır'a gitmiş İbrahim Gülşeni'ye intisab etmiştir. İstanbul'a dönüşünden sonra Sultan Süleyman'ın lutfunu kazanarak bazı görevlere atanır. *Âşık Çelebi göst. yer.*, 166b.

⁴² Karamanlıdır. İstanbul'da yaşamıştır. Farsçayı çok iyi bilirdi. Sehi, *Tezkire*, s. 136; *Âşık Çelebi, göst. yer.*, 75a-75b.

⁴³ İkiyüzlü, riyakâr.

⁴⁴ Rum'a, Sultan Beyazıt'a Nevâi ve Câmî'nin kitapları, gazelleri ile ve bazı siparişleri için gelmiş fakat bir daha geri dönmemiştir. İskender Çelebi kendisini himaye etmiştir. Şiirlerinin çoğı hezel şeklindedir. Ayrıca pek çok latifesi ve tarihleri de vardır. Alacalığı ile meşhurdur. *Âşık Çelebi, göst. yer.*, 55a-56a.

Ya şağır Zâtî⁴⁵ vü şıgır Kandı⁴⁶
Keşfi-i⁴⁷ gāv-ı ser-ḥumār eyü mi

Monla Edîbi ḥar-ı riyâzet-keş
Şâ'imü'l-leyl ve'n-nehâr eyü mi

Nazmî⁴⁸ ol Mecma'u'n-Nezzâr⁴⁹ olan
Ġam-ı yâr ile ğam-güsâr eyü mi

Ser-i küy-ı vefâda toz kıparan
Ol Ġubârî-i⁵⁰ ḥâk-sâr eyü mi

Monla Kelbî diyen deli döglek⁵¹
Kardaşı ol ḥıra⁵² ḥıyâr eyü mi

Baḥr-ı mazmuñ dür-i yetîmi⁵³ geçen
Südlücedeki⁵⁴ yâdigâr eyü mi

Ḥün-ı mücrimleri mubâḥ kılan
Maḥremî-i⁵⁵ ḥarâm-ḥör eyü mi

⁴⁵ Meşhur Bahkesirli Zati (ölm.953=1546), en çok eser veren şairlerden biridir. *Divanı ve Şem'ü Pervane* adlı mesnevisi en önemlilerindedir. Kendisi için bütün kaynaklarda bilgi vardır. Ali Nihat Tarlan yay. *Zati Divanı*, 2 cilt, İstanbul, 1968-70.

⁴⁶ Bursalıdır, (ölm. 962=1554-55). Âşık Çelebi kendisinin şekercilik yaptığını ağzından duy-
muştur. Kandî mahlasını Ahmet Paşa koymuştur, tarih düşürmekte mahirdi. *Âşık Çelebi*, göst.
yer., 227 b.

⁴⁷ Germiyanlıdır, Sultan Beyazıt İstanbul'da cami yaptırdığı vakit ilk kez o buhurcu ol-
muştur. krş. Rifkî Melul Meriç, "Beyazıt Câmii Mimârî", *İlâhiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar*
Dergisi, II, Ankara, 1958, s. 21. Zati ile aralarında pek çok latife geçmiştir. *Âşık Çelebi*, göst.
yer., 104a.; Mehmet Çavuşoğlu, a. g. y. s. 28-29, 40.

⁴⁸ Fazla bilgi için bak. M. Fuat Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve*
Divan-ı Türki-i Basit, XVI'ıncı Asır şairlerinden Edirneli Nazmî'nin eseri. İstanbul, 1928.

⁴⁹ Mecma'u'n-Nezâir diye bilinir.

⁵⁰ Adı Abdurrahman'dır (ölm. 963=1555-56), ilk öğrenimini tamamladıktan sonra İstan-
bul'a gelmiştir, Akşehirli'dir, Nakşibendî tarikatına girmiştir, Gubarî mahlasını hattatlığı dolay-
siyle almıştır. *Âşık Çelebi*, göst. yer., 285a.

⁵¹ Yenmeyen cinsinden ham kavun.

⁵² Zayıf, çelimsiz, sıska.

⁵³ Sütlüceli olup adı Ali'dir. Âşık Çelebi, göst. yer., 93a.

⁵⁴ İstanbul Halic sahilinde bir semt.

⁵⁵ Bak. M. Fuat Köprülü, *Millî Edebiyat cereyanının ilk mübeşşirlerinden "Mahremi"*,
Hayat Mecmuası. c. V, (1928), s. 22-23 ve not 48'de adı geçen eser s. 18-24.

- (93b) İskelede geliş gidiş var mı
 Öte yakada Üsküdâr eyü mi
- Bir ayağ üzre biñ bir iş bitüren
 Yūsuf-ı maşlahat-güzâr eyü mi
- Yüzi şuyı sarây-ı Sultānuñ
 Yalıda kaçır-ı zer-nigâr eyü mi
- Görenüñ ağızı şuyımı ağıdan
 İki yanında çeşme-sâr eyü mi
- Acı yaşma ğark olan deñizüñ
 Orta yirinde şol hişâr eyü mi
- Galata 'ayşın eyleyen rindân
 Kimi mest ü kimi humâr eyü mi
- Ters-hâne emîni⁵⁶ Körce Velî
 Kâtibi kırca yâdigâr eyü mi
- Hîç Beşik-taşına eyledüñ mi güzer
 Nice billah ol kenâr eyü mi
- Şol kavaçlar dibindeki şoffa
 Pür-şafâ mı c sebze-zâr eyü mi
- Kapluca Cum'a Mescidi⁵⁷ ma'mûr
 Tekye şenlik mi tekye-dâr eyü mi
- Sirkeci Bağşınuñ⁵⁸ nedür hâli
 Turşu şuratlu köfte-h'âr eyü mi
- Mâi cârî mi andağı derenüñ
 Çevresindeki hem-civâr eyü mi
- Âteşin dillere sovuğ şu sepen
 Tekye önindeki pınar eyü mi

⁵⁶ Tersanenin malî ve idari işleriyle uğraşan memurun ünvanı. Zeki Pakalın, *Tarih Devrimleri Sözlüğü*. İstanbul, 1954, c. III. s. 465.

⁵⁷ Gazalî'nin Beşiktaş'ta yaptırmış olduğu hamamın yanındaki mescit. *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, s. 117.

⁵⁸ Bak. Orhan Şaik Gökyay, *a. g. y.* s. 458-460.

Bunda öldük biz ıŝıdan anda
Şol şovuk buzlar ile qar eyü mi

Sāye-i devletinde hōş geçilen
Servler hōşca mı çenār eyü mi

Sunķuruñ⁵⁹ merg-zārı hōşca mıdur
Güller ile benefşe-zār eyü mi

Küfr nīrānınuñ Ebū Lehebi
Āteşī⁶⁰ diyen ehl-i nār eyü mi

Bu Ğazālī hem-serem diyici
Ol Nihālī-i⁶¹ şāh-dār eyü mi

Olmaķ için bu cürme keffāret
Tevbe itdi o tevbe-kār eyü mi

(94a) *Cevāb-nāme-i Zātī el-merhūm*

Selām-ı bī-nihāyet ki du‘ā-yı seher-ḥīz mişāl āsumān-güzār ve peyām-ı bī-gāyet ki ‘ayn-ı beyn minvāl (?) reyḥān-nişār ola. Kavāfil-i zemzeme-i du‘ā-güyān-ı eşhār ve revāhil-i demdeme-i şenā-h^v ānān-ı ebrār ile iblāğ ve irsāl kılmaķdan soñra dehān-ı ‘ubūdiyyetle pāy-ı laṭīfi taķbīl ve telsīm ve zebān-ı meveddetle du‘ā-yı şerīfi tekmīl iderüz. Ümīzdür ki ḥayyız-ı ka-bülde vāķı‘ cla. Amīn yā mucībe’s-sā’ilīn. Ve bu cānibe ḥuzūr-ı şerīfūñuzden varaķa-ı şerīf ü şīrīn-keḷām ve rıķ‘a-ı laṭīf ü rengīn-peyām irsāl olunmuş. İhsān-ı bī-dirīgūñuzden dirīg eylemeyüp biz faķīr ü ḥaķīrūñuzi kerem-i tām ve luṭf-ı ‘āmuñuzdan āşīnālaruñuz arasında kelimāt-ı ‘ālem-ārāñuz ile yād eylemişsüz. Raḥīmūñ raḥmetinden yād olmyasuz. Bizi ol kı-yāmet dōstlaruñuz ile yād eylemişsüz. Ve anlar ile ḥaşr itdügūñuz için rüz-ı maşşerde ol ķulzum-ı şefā‘atinden deryā-yı şefā‘atine āşīnā ve ğarīķ olasuz. Ve kaḥhāruñ nār-ı kaḥrına āşīnā ve ḥarīķ olmayup andan yād ve āzād olasuz. Amīn yā müşīle’l-müşṭāķīn. Ve diyār-ı Rūmdan istifsār-ı

⁵⁹ Doğan Kuşu.

⁶⁰ Gazalī’nin İstanbul’dan ayrılırken tekkesine bırakmış olduğu derviş. *Āşık Çelebi, göst. yer.*, 294b.; *Ḥadīkatü’l-Cevāmi’*, s. 117.

⁶¹ Önceleri Muradiye Caferi, daha sonra Galata Caferi adıyla meşhur olan Nihali Bursa’lıdır. Zevk ve eğlenceye düşkün olan ve açksözlülüğü seven Nihali mülazımık devresini çok güç aşmıştır. *Āşık Çelebi, göst. yer.*, 141 b-145 a, buradan naklen M. Fuat Köprülü, “Nihali”, *Yeni Mecmua*, c. III, s. 62, (Eylül 1918), s. 185-187.

hâl ve yârân-ı kadîmden istiḥbâr-ı maḳâl olunmuş. Cümlesinüñ aḥvâli bir kıt'a ile beyân ve 'ayân olup cenâb-ı uḥuvvet-me'âbuñuza irsâl olundu. Kerem-i 'âlî-himem-i mâ-lâ-nihâyeñüzden ma'zûr buyurula.

(94b) Kaşîde-i Zâtî

Hâl-i Rûmı çün itdüñ istifsâr
 Ey Birâder bu ḥoş diyâr eyüdür
 Üstümüzden yavuz yel esmez hiç
 Şükr kim hâl-i rûzigâr eyüdür
 Şehr-i Kostantaniyye taḫtı kim oturur⁶²
 Şeh Süleymân-ı şehriyâr eyüdür
 Pâdişâhuñ ḫalîli İbrâhîm
 Şâhib-i âsaf-iḫtidâr eyüdür
 Şeh-i erbâb-ı rây-ı rüşen Ayas⁶³
 Vüzerâ vü nişâncı nâm-dâr eyüdür
 Kâsim-ı⁶⁴ âsaf-ı Süleymân şâh
 O kerem kânı kâm-kâr eyüdür
 Kâdı-'asker efendi Muḫyiddin⁶⁵
 'Arşdan yüce ḫadri var eyüdür
 Kethüzâ-yı 'asâkir-i şeh-i Rûm
 Kim (o) İskender-i'tibâr eyüdür
 Kâdı-'asker efendi Ḳadrîñüñ⁶⁶
 Ḳadri 'arş ile hem-civâr eyüdür
 Daḫı Maḫmûd⁶⁷ efendi defter-dâr
 İstiḫâmetdür aña kâr eyüdür

⁶² Vezin düşüktür. "taḫtı" kelimesini çıkarırsak vezin tamamlanıyor, fakat beyitte anlam bakımından bir eksiklik kalıyor.

⁶³ Ayas Mehmet Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerindedir (ölm. 946=1539). İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* İstanbul, 1948, c. II, s. 426.

⁶⁴ Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden. İsmail Hami Danişmend, *a. g. e.*, c. II, s. 474.

⁶⁵ bak. not 15.

⁶⁶ bak. not 16. O sırada Kadıasker olan Abdülkadir Çelebi şiirde Kadri mahlâsını kullanır. Şemsettin Sami, *Kamusu'l-a'lâm*, İstanbul, 1314, c. V, s. 3604.

⁶⁷ Nazlı Mahmut Çelebi (ölm. 953=1446) Kanuni devri başdeftarıdır. Bu göreve iki kez atanmıştır. İsmail Hami Danişmend, *a. g. e. c. II*, s. 444-445.

Ṭutdı nām u nişānı āfākı
Seydi Beg⁶⁸ şāhibü'l-vaķār eyüdü

Pertev-i āfitāb-ı feth ü zafer
Leşker-i zıll-ı Kird-gār eyüdü

O Kemāl ođlı⁶⁹ ve Kemāl atası
Müfti-i kāmilü'l-ayār eyüdü

Ḳādı-ı taht Sa'di-i⁷⁰ mes'üd
Şer' ile eyler iftiḥār eyüdü

Hem Şemāniyyede müderris olan
Ser-be-ser cümle kim ki var eyüdü

Ca'fer-i sādıķuñ çü şubḥ u seḥer
Vaķti ḥōş leyl ile nehār eyüdü

Mir Ca'fer birāderi o Ḥuseyn
Devleti ola pāy-dār eyüdü

Yüzi suydur anuñ efşānum
Dimiş Efşāncı⁷¹ ber-ķarār eyüdü

(95a) Ḳara Bālī ođlına⁷² ķarı dime sen
Ḳoca dirseñ nola ne var eyüdü

Göriccek uş ķara yüzün küsine⁷³
Aķ kıza Raḥmī-i⁷⁴ nigār eyüdü

İķlğile ziyāde sıklığı var
Şeh ķulu-ı⁷⁵ kemeñçe-dār eyüdü

Ol ḥayāl itdüğüñ Ḥayālī⁷⁶ nām
Nāzük ü şūḥ u şive-dār eyüdü

⁶⁸ Divan kâtipliğinden yetişmiştir. Kanuni devri nişancılarındanır (ölm. 941=1534).
İsmail Hami Danişmend, *a. g. e. c. II*, s. 450-51.

⁶⁹ bak. not 17.

⁷⁰ bak. not 18.

⁷¹ bak. not 22.

⁷² bak. not 35.

⁷³ küsünmek: gücenmek, darılmak.

⁷⁴ bak. not 37.

⁷⁵ bak. not 33.

⁷⁶ bak. not 40.

Gündüzün tutdurur gice yutdurur
Kel Edîb ile rûze-dâr eyüdür

Didi ben anuñ egrisin tutarsam
Muhtesib K̄oska nâ-bekâr eyüdür

Gelse bir maşlahat becersek dir
Yûsuf-ı maşlahat-güzâr eyüdür

Yapışur saña beñzer ol alaca
Ol Başîri⁷⁷ lañife-kâr eyüdür

Kış güninde diyen yüzine atam
K̄arısı K̄ara Nev-bahâr eyüdür

İtidür Kelbî yüzine atılır
Anı sen şanma h̄vâr u zâr eyüdür

Bunda gel sen de ta yoğunlanasın⁷⁸
Yoğunlanuptur h̄ıra h̄ıyâr eyüdür

Gözine hiç kimesne göstermez
Kör Veli şüh u gamze-kâr eyüdür

Virdi ol ters-h̄âneye şüret
K̄arığı K̄ırca Yâdigâr eyüdür

Ol başuna berâber akranuñ
Sirkeci Bañşi⁷⁹ köfte-h̄vâr eyüdür

Ol Beşiktaş kenârı kim şorduñ
Hep helâ oldu ol diyâr eyüdür

Hoş geçür ol oturduğunu yerde
K̄atı h̄oş h̄ali tekye-dâr eyüdür

Yanşama yanşığı⁸⁰ s...r şağır
Zâtî-i⁸¹ ehl-i iştihâr eyüdür

⁷⁷ bak. not 44.

⁷⁸ yoğun: kalın.

⁷⁹ bak. not 58.

⁸⁰ yanşama yanşak: çok konuşan, geveze. Burada Zati, Gazali kendisine şağır dediği için bu sözle onu kastetmiş olabilir.

⁸¹ bak. not 45.

Şıgırayım d̄ir ol şıgır didüğüñ
 Kandı-i⁸² şehd-iştihār eyüdü

Keşfinüñ⁸³ çār tākı oldu harāb
 Şanma āh ol haķır ü h^vār eyüdü

(95b) O Helāki⁸⁴ kıya kıya baķıcı
 Gözi cellād u cān-şikār eyüdü

Gice gündüz Ğubāri⁸⁵ hayrānuñ
 Şāfi gözindedür ğubār eyüdü

Bezme gelseñ bir ayağ ile yıķar
 Ol sebük-bār Rahīķi⁸⁶ yār eyüdü

Senden artuğa kuşum dimez ol
 ‘Andelīb-i⁸⁷ dem-i hezār eyüdü

Günlerin yavı kıldı sen gideli
 Şanma her mest ü her ğumār eyüdü

Cümlesinüñ geçersin içinden
 Bursanuñ halkı h̄i-şumār eyüdü

Saña ğammām içinde oğlan iken
 Yuduran başını pıñar eyüdü

Uyuzuñ kamudur firenk uyuzu⁸⁸
 Ger şıgār u ger kibār eyüdü

Bo..ñı ıñsı yir senüñ anda
 Bunda gel saña bu diyār eyüdü

⁸² bak. not 46.

⁸³ bak. not 47.

⁸⁴ bak. not 42.

⁸⁵ bak. not 50.

⁸⁶ Sinan Çelebi diye bilinir (ölm. 953/1546), İstanbulludur, Mahmut Paşa çarşısında bir attar dükkam olup daha sonra bir de şerbetçi dükkamı açmıştır. *Âşık Çelebi*, (232a-232b).

⁸⁷ İyi bir şair olmadığı halde Andelibi kendini çok iyi bir şair zanneder, Kastamonuludur. *Âşık Çelebi*, (184 a).

⁸⁸ Uyuz hastalığının hepsi firenk uyuzu olmuştur. “Firenk uyuzu” deyimi yine *Âşık Çelebi* Tezkiresinde geçer. Yetim Ali Çelebi’nin hayatını anlatırken, onun bir firenk cariyesine âşık olup firenk uyuzu olduğunu söyler (93a).

Geçürürler gelürseñ anda hemân
 Kâtı gökçekdür Üsküdâr eyüdü
 Bunı Zâtî eger saña okısa
 Dir idüñ gel bizi ço var eyüdü

Eger bu küstâhâne kelimât yanuñuzda günâh ise günâhumuzı lutfuñuzdan dâmen-i 'afvile setr idesiz, kerem idesiz.

Billâhi iricek o mübârek kulağuña
 Dervîşüñüñ cevâbına incinme ey dede
 Ma'ñide yine kendi sözüñdür işitdügüñ
 Bir söyliyenerler iki işidür bu kubbede

(96a) *Cevâb-nâme-i Rûmî be-mektüb-ı Birâder Efendi*

Ruķ'a-i du'â mûcib-i 'ubûdiyyetle tertîb olunup süm-i semend-i sa'âdet bahşâ nişâr olduķdan soñra ma'rûz-ı mûr-ı za'if oldur ki diyâr-ı Rûmda 'asker-i şitâyı Nevrûz-ı sultâni şıyup bedraķa-i bād-ı bahâr bâg u râg (ı) serâser gül ü reyhânile memlû idüp maķarrı, Hâtif⁸⁹ سیروا فی الارض peyâmile eşyâyı cüş u ħuruşâ getürdüğü zamânda ħâk-ı pây-ı şerîfden dūr olan bendelerüñ bu bendeyi gönderdiler ki iştiyâķlarını ħâk-ı pây-ı şerîfe bu meşnevi ile 'arz eyleyem. İnşâallah.

Kaşîde-i Rûmî

Minnet Allaha her diyâr iyüdü
 Bahr-i devletde kim ki var iyüdü
 Rûmdan geldüm ey emîr-i Ħicâz
 Mülk-i Rûm u maķâm-ı yâr iyüdü
 Şehr-i İstanbûluñ içinde olan
 Kûçek u büzürk ħişâr iyüdü
 İsfahân u 'Irâķa niyyet eden
 Vüzerâ begler ağalar iyüdü
 Kûs-ı şâh u emîr-i tabl u 'alem
 Nebbet-i şâh-ı sâz-kâr iyüdü
 Şâh-ı Rûm u 'Arab hevâsı 'Acem
 Şeh Süleymân u şehriyâr iyüdü

⁸⁹ Arz üzerinde dolaşınız.

Surna vü nefîr ü 'asker-i şâh
Ger yemîn u eger yesâr iyüdü

Lezzet-i vaşlı âhîretde uman
Pâk-rû kapu ağaları kim ki var iyüdü⁹⁰

Börkler dikici yeñiçeriye
Şurveci yayabaşılar iyüdü

Ķādî-'asker efendi İbn-i Fenâr⁹¹
Şem'-i şevķuñile yanar iyüdü

(96b) Ķādirî⁹² hāzreti de şāhidile
Şer'î ķānūn ile sürer iyüdü

Ṭālî'-i Sa'dî⁹³ buldı müfti dağı
Fetđi fetvāsını yazar iyüdü

Ders idenler du'ā-yı devletüñi
Şahn uluları monlalar iyüdü

İrdi nevrūza defterin okıdı
Nām-ı Maħmūd⁹⁴ nām-dār iyüdü

Devr-i tevķî'-i şāhı naķş idici
Seydi Beg⁹⁵ sāhibü'l-vaķār iyüdü

Nām-ı Ķaydar⁹⁶ emîn-i defter-i Şāh
Rāst-rāh içre ber-ķarār iyüdü

Ķātibān-ı hāzîne cümlesinüñ
Ḍarb u taķsîmi bî-şumār iyüdü

Göz terāzūsiyile beyti bozan
Dil-i mîzāni vezne-dār iyüdü

⁹⁰ Vezinde bozukluk var.

⁹¹ bak. not 15.

⁹² bak. not 16.

⁹³ bak. not 18.

⁹⁴ bak. not 67.

⁹⁵ bak. not 68.

⁹⁶ Kanuni devri Anadolu Defterdarlarındandır. İsmail Hami Danişmend, *a. g. e. c.*, II, s.

Niyyet itdi Hicāza emîn-i berât
Mısr sultânlığın umar iyüdür

Koyunı biñe irdi çobanuñ
Düdügin sıklıgın çalar iyüdür

Ugramaz oldu gerçi dâ'ireye
ار بانالجه (?) Tâtâr iyüdür

Şol ayağna şağ degül dimezüz
Sağ esendür Sinân yâr iyüdür

Bülbül-i câmi^c-i menâbir-i dil
İbn-i 'Urcün Hatîb⁹⁷ ki var iyüdür

Şıhhatuñçün okurlar en^câmı
Vâ'iz ü hâfız-ı kibâr iyüdür

Bâğı zerrîn kadehlerle tolu
Koca Efsâncı⁹⁸ ihtiyâr iyüdür

Sizerin yazın ol çiçek çıkarur
Rû-semenlerle gül-^cizâr iyüdür

Mezenüñ tuzı sohbetüñ mezesi
Kara Bâlî oğlu⁹⁹ köfte-^vâr iyüdür

Gerçi çengi cihân gibi qarıdı
Lîk çok gizlü genci var iyüdür

Kodı 'uşşâkı geçdi büselige
Höş-nevâ usta Nev-bahâr iyüdür

(97a) Kaddin itmiş kemânçe gerçi felek
Dağı sâz ile sözi var iyüdür

Rişte-i cânı çeng-i cisme dağup
Her ne kıldan bula çalar iyüdür

Tene tenden şafâlar irgürüci
Cümle güyende vü nigâr iyüdür

⁹⁷ Urcunzade Mevlâna Muhittin Mehmet (ölm. 948/1541-42), İstanbul Bayezıt ve Aya-sofya camiinin hatipliklerinde bulunmuştur. *Şakâ'ik-i Nu'mâniye*. s. 514.

⁹⁸ bak. not 22.

⁹⁹ bak. not 35.

Narh-ı şeftaluyi kız eyleyici¹⁰⁰
Muhtesib Kōska nā-bekār iyüdü

Def gibi kulağın dögeyin anuñ
Şol sağır Zātī-i¹⁰¹ humār iyüdü

Başı tobdur teni alaca hişār
Bedeninde Başıri¹⁰² yār iyüdü

Qanmayan büse-i Zülāle müdām
Qandī¹⁰³ şol tuzlu köfte-ḥvār iyüdü

Āl-i ‘Osmān vilāyetinde olan
Fuḡarā cümle ḥvāceler iyüdü

Ḥayr-ı dīn Pāşā¹⁰⁴ olalı Ḥızr-ı zamān
Baḡrile berr ü her kenār iyüdü

Qapudanuñ hevā-yı ‘iṣkuñile
Yelkeni oñdı rüzgār iyüdü

Daḡr Beglerbegisi Rūm ilinüñ
Mīr Süleymān nām-dār iyüdü

Rūm ili ketḡudāsı Rüstem Beg
Çok du‘ālar ider nişār iyüdü

Defterüñ şāhibi ‘Alī Çelebi
Ḥāk-i pāyuña yüz sürer iyüdü

Rūm ilinüñ şovuk şularıyla
Şol ala qarlar yaylalar iyüdü

Ḥazḡ iden şi‘r-i āb-dārumla
Yüregine şular seper iyüdü

Rūḡ-ı şāni olan elinde müdām
Sākī-i şūḡ u şīve-kār iyüdü

¹⁰⁰ kız eylemek: pahalılaştırmak.

¹⁰¹ bak. not 45.

¹⁰² bak. not 44.

¹⁰³ bak. not 46.

¹⁰⁴ Barbaros Ḥayrettin Paşa, (ölm. 953/1546).

Na'rayı 'arş u ferşe ırgürüci
 Câm-ı şâfi-i âb-dâr iyüdü
 'İşkuña at kulağı¹⁰⁵ nüş idici
 Şeh-süvârân-ı her diyâr iyüdü
 Cümle pîr-i muğân u bâde-furüş
 Muğ-beçeyle şıra şatar iyüdü

- (97b) Geh sema'î gehi خورزميله (?)
 Horuz oynar¹⁰⁶ dovoykalar¹⁰⁷ iyüdü
 Sırf ilinüñ güzel pıravdaları¹⁰⁸
 Takumi buğa¹⁰⁹ kospodar iyüdü
 Ceng-i harbide murğ-ı cân aparan
 Başı kartallı Deliler¹¹⁰ iyüdü
 Allah Allah diyü gazâlar iden
 Gâzî begler ü ağalar iyüdü
 Yirden gülbangi göklere çıkararı
 Topçular u akıncılar iyüdü
 Nây-ı 'ışkuñ ile semâ'a giren
 Mevlevi vü Hüseyinler iyüdü
 Câm 'ışkıyile ezelde kanzil olan
 Mest ü medhüş dedeler iyüdü
 Rûhı şâd ola Rûm erenlerinüñ
 Hürrem u türbet ü mezâr iyüdü
 Pîş-rev olan tarîk-i Hâkka
 Şeyhler cümle şofiler iyüdü

¹⁰⁵ Bir çeşit uzun kadeh.

¹⁰⁶ horuz oynamak: hora tepmek. Rumca bir kelimedir.

¹⁰⁷ dovoykalar: kızlar. Slavca bir kelimedir.

¹⁰⁸ pıravda: gerçek. Slavca bir kelimedir.

¹⁰⁹ "vallahî" anlamına gelen Slavca yemin.

¹¹⁰ Metinde "baş kartallılar deliler" şeklindedir. Böyle okunduğunda vezin bozulacağı gibi anlamda bozuluyor. Çünkü, *Delî*, Osmanlı imparatorluğunda, önce Rumelide kurulan, sonra Anadoluya da yayılan eyalet kuvvetleri örgütünden bir sınıf atlı askere verilen addır. Deliler, başlarına sırtlan pars derisinden yapılmış tüylü başlık giyerler, üzerine kartal tüyleri takarlardı. *Türk Ansiklopedisi*, c. XII, s. 474-75. Bu yüzden "baş kartallı deliler" şeklinde okumak daha uygundur.

Rûmî bu şöhetüñ du'âcısudur
 Tapuña çok du'âsı var iyüdür
 Safâ geldüñ dinürse şimdi aña
 Yiter ol deñlü i'tibâr iyüdür

(99a) *Cevâb-nâme-i Birâzer Kâtib Ca'fer Çelebi*

Cenâb-ı fazîlet-ı unvân hazret-i birâder kâm-rân دامت معاليه الى غايه
 111 الزبدان zübde-i erbâb-ı belâgat 'umde-i cümle-i aşhâb-ı feşâhat ber-gü-
 zîde-i 'âkifân-ı mülk-i tecerrüd ser-cerîde-i silk-i 'ilm-i teferrüd mümtâz-ı
 merdân-ı meydân-ı vefâ ser-bâz-ı ser-derân-ı ehl-i şafâ pāk u mu'arrâ-yı ves-
 vese-i işgâl-i 'alâyık bî-bāk ü müberrâ-yı işgâl-i hâlâyık, server-i ser-firâ-
 zân-ı vilâyet-i 'irfân ser-defter-i zarîfân-ı mülk-i 'Osmân. Şi'r:

Kızıl tütî durur güyâ ki hâme
 Semen-zâridur anuñ şahn-ı nâme
 Ağız açup yine müşğîn-dem oldı
 Düşüp şevk ile sevdâ-yı kelâma
 Maḥabbetle tolup hem şevka geldi
 Bilüp ireceğın vaşl ile kâma
 Bu sevdâyile bağı yufka kâğıd
 Peyk veş bağlayup bilin peyâma
 Kanat bükdi ve uçmağa yöneldi
 Mu'allaklar urup mişl-i hamâme
 Vesile oldı bî-had iştiyâka
 Nihâyetsüz du'âya çok selâma

'inde'l-vuşül mercü ve me'müldür ki 'izz-i hužuruñuzda maḥbül buyuru-
 la. Ve zamîr-i münîr-i âyîne-şân ve âbgîne nişânuñuza ki her an âfitâb
 gibi dıraşşân ve raşşândur. Ve mâh-tâb gibi nür-efşândur. İz'ân ola ki bu
 diyârda olan aḥvalden istifsâr ve etvârdan pürsiş-i aḥbâr buyurmuşuz.
 Eyle olsa bunda olan yârân esb-i fikretile bulduqça meydân ve kesb-i kud-
 retleri varduqça imkân cüst ü cü kırup cevâb-nâme bâbında güft u gû itdük-
 lerinde bu ḥaḳîr daḥî hemşehrilik ğayreti tecdid olup ba'zı kelimât tesvidine
 nâmeye cevâb için irtikâb olundu. Şi'r:

111 Tanrı onun büyüklüğünü dünya durdukça sürdürsün.

Ey Gazâlî şorarsañ aḥvâli
 Şükr ki eṭvâr-ı rûzgâr iyüdü
 Şüret-i Rûmı tefahḥuş eylerseñ
 Ḥamdilillâh ki bu diyâr iyüdü
 Kıluriseñ su'âl-i İstanbül
 Taḥt-ı sultân-ı rûzgâr iyüdü
 Vüzerâ-i zamân kamu erkân
 Fuželâ her ne deñlü var iyüdü
 Kara Bâlî oğlıyle¹¹² Efsâncı¹¹³
 Senüñ ol iki eski yâr iyüdü
 Şefkat umup senüñcün eydürler
 Yârimüz oldı tevbe-kâr iyüdü
 Çünkü üçden birimüz itdi Ḥac
 O bizi cennete koyar iyüdü
 Daḥı kim varise aḥibbâdan
 Ger kibâr u ger şıgar iyüdü
 Şu'arâ adına olan yârân
 Himmetüñle kim ki var iyüdü
 Zâtîyi¹¹⁴ ger şorarsañ nicedür
 Remlile ḥoş ḥuzûrı var iyüdü
 Şâ'ir iken adı olup taşḥif
 Şagır oldı o yâdigâr iyüdü
 Şimdi düketdi mâye-i şî'ri
 Ma'niyi remlile arar iyüdü
 Kızb dükkânına geçüp oturup
 Bir pula biñ yalan şatar iyüdü
 Keşfi¹¹⁵ yol başdı yir uğurladı
 Evin od ile yaḫdılar iyüdü

¹¹² bak. not 35.

¹¹³ bak. not 22.

¹¹⁴ bak. not 45.

¹¹⁵ bak. not 47.

- (100a) Kandı¹¹⁶ şîrînde b.k yir olmışdı
 Buldı târîhile iştihâr iyüdür
- Kand dahı şatılmaz üşdi sinek
 Oturup sinegin kovar iyüdür
- Siz sağ oluñ karısı göcdi veli
 O Başîri¹¹⁷ el-ḥumâr iyüdür
- Didi ḥammâmuñuz için târîḥ
 Katanup câ'ize umar iyüdür
- Ki anı evlenmesine ḥarc ide
 Sizlere eyler intizâr iyüdür
- Muhtesib Koşka ile Kara Yûsuf
 Ol iki maşlahat-güzâr iyüdür
- Haber-i şihhatüñüz işideli
 Gâyet ile şen oldılar iyüdür
- Gülmeden eñsesine ağzı varur
 Muhtesib Koşka şive-kâr iyüdür
- Ferahından ayağı yer mi başar
 Şanki bir kara dîvdür uçar iyüdür
- Murtażâ-zâde¹¹⁸ hırka-püş-ı riyâ
 O taşalluşda tâc-dâr iyüdür
- Çengiler aldı aqçalanmak için
 Kıldı anlarla kes ü kâr iyüdür
- Şimdi māl u menâle mâlik olup
 Hayli bulmuşdur iktidâr iyüdür
- Himmet-i câ'ize umar senden
 Hacca bil bağladı üstüvâr iyüdür
- Ters-ḥâne emîni Körce Veli
 G..e gözlükle koyar iyüdür

¹¹⁶ bak. not 46.

¹¹⁷ bak. not 44.

¹¹⁸ bak. not 25.

Yaşdaşı itmez oldu yoldaşlık
Geh kıoıar u geh dilin Őoıar iyüdüş

Ėalata  ayşın eyleyen rindân
Sizlere hep du a-güzâr iyüdüř

Efo¹¹⁹ mey-hânesi yetimleriniüň
Kimi mest ü kimi humâr iyüdüř

Gözlerine gülüp du añuz için
Her biri el ağız açar iyüdüş

(100b) Őorar iseň Beşiktaş aııvâlin
Hep meyân oldu ol kenâr iyüdüř

Baęlar ravzalar gülistânlar
Ol kıavaęlar o sebze-zâr iyüdüř

Ėaberüň virdüğünce kıble yili
Cümlenüň göñlini açar iyüdüř

Sen gidelden firâķ ile ĥammâm
Aęlayup rüz u Őeb yanar iyüdüř

Depesinden kııkar düünleri kıaķ
Nâr-ı hicrünüň anı yaķar iyüdüř

Ser-be-ser çeşme oldu her ĥalvet
Ağız açup saña baķar iyüdüş

Ėavzınuň Őorar iseň aııvâlin
Pâk giren cünüb kııkar iyüdüş

 b-ı rizi¹²⁰ olup Beşiktaşuň
İçine oğlan uŐaķ Ő...r iyüdüř

Ėavza Ő.ç.ñ dimiş aña târiĥ
O BaŐiri¹²¹ laťife-kâr iyüdüř

Sirkeci BaĥŐi'yi¹²² ne Őorarsıñ
Sirke perverdesi ĥıyâr iyüdüř

¹¹⁹ Galata'da bir meyhane adı. * Őık Ėelebi*, Efe ( Ő) diye kaydeder (137a-141b-280b.).

¹²⁰ Laęım.

¹²¹ bak. not 44.

¹²² bak. not 58.

Yiter itdüñ dilâ kelâmı tavil
Sözüñi eyle ihtişâr iyüdür

Ne kadar söyledüñise hezeyân
Tevbeler eyle şad hezâr iyüdür

[Handwritten Turkish text in two columns, oriented vertically on the page. The text is dense and appears to be a formal letter or a religious treatise. The script is an older form of Ottoman Turkish.]

Gazâli'nin mektubu 92b-93a

صورت مصحح توفیق بن علی

تبت تجدیدی موعود انوار کائنات
 انوار مظهری بر آرزو که از
 استغفار سال با طهارت قلبان ایلمت
 اولوب و ماه و کرم و یانه
 فرزند آله و کرم و انوار
 اولوب و مکه شریفه فرید
 غیر التوبه و قرآن استای
 خداوند خالق و معبود
 بود کل فیض و انوار
 اول مسجد زور و انوار
 امیدوار که عند الله قبول
 بیا کی بیت تاریخ و فرهنگ
 قدوس الی شریف سبحان الله
 انفس عام تاریخگاه مسجد
 بتوفیق الایمن این سبکوار
 سلطان سلیمان و زمره
 تاریخ آباداه تعزیر
 هوای و طراوت ماسی اول

Gazālī'nin göndermiş olduğu mektubun sureti, Nuruosmaniye Kütüphanesi No. 4968,91a